

Vendriczki Róbert

NAGYFÜGEDI KRÓNKA

Szülőfalum társadalma és gazdasága a hosszú 19. században

BEVEZETÉS

A falukutatásban, - bár sokat fejlődött az elmúlt évtizedek alatt -, még nagyon sok a tennivaló, hiszen számos magyarországi településről csupán részleges információk találhatók meg a történettudományban. Célom ezzel a tanulmánnyal, hogy Magyarország 19. századi történetét a szülőfalum történelmével egészítsem ki. Egyúttal bemutatom, hogy az általam tárgyalt időszak hogyan hatott a település mindennapi társadalmi és gazdasági életére. A mikrotörténeti tanulmányomat elsősorban azokra a forrásokra építem, amelyeket a levéltárakban leltem fel, továbbá a falubeliek által leírt visszaemlékezésekre is építek.¹

NAGYFÜGED A 19. SZÁZADBAN

Nagyfüged mindennapjait a 19. század első éveiben Napóleon korabeli háborús időszak is meghatározta, különösen, amikor Napóleon hadai 1809-ben benyomultak Magyarország területére. A magyar nemesség, köztük a fügedi nemesek is, Napóleonban a francia forradalom örökösét látták és fegyverbe szálltak a magyar határokat fenyegető francia csapatok ellen. Heves és Külső-Szolnok vármegyéből 1133 gyalogos és 526 lovas csatlakozott a nemesi felkeléshez. Fügedről a 17 nemes akkor csatlakozott a szerveződő erőkhöz, amikor a nemesi felkelő sereg észak-kelet-magyarországi csapata, parancsnokuk gróf Hadik András vezetésével egy ideig Egerben rendezték be a székhelyüket.² Magyar haderőnek azonban nem sikerült feltartóztatnia a francia haderőt – Győrnél 1809. július 14-én vereséget szenvedtek.³

¹ Kutatásaimat a Hadtörténeti Levéltárban (továbbiakban: HL.) és a Heves Megyei Levéltárban (továbbiakban MNL. HML.) végeztem. A falubeliek által írt vissza emlékezések eseménytörténete jól összeegyeztethető a forrásokkal és a 19. századi magyar történeti munkákkal, azonban léteznek olyan kimutatások, amelyek eltérnek a korabeli *Nagyfüged község irataiban* megtalálható adatoktól, így ezeket nem vettem figyelembe a tanulmányom készítése során. Lásd.; Fazekas Iván: *Nagyfüged története 1935-1985*, Nagyfüged, (a szerző saját kiadása), illetve Juhász István: *Nagyfüged története*, Eger, (a szerző saját kiadása), 1997. Az utóbbiak azért is mondhatók fontosnak, mert község iratainak az anyagai közül a nem megfelelő tárolás következtében több évnyi anyag megsemmisült és ezekben a könyvekben találunk utalásokat ezen időszakokra.

² Borovszky Samu, Dr: *Heves vármegye*, Budapest, Országos Monográfiai Társaság, 1909, 590.

³ Gergely András: *Magyarország története a 19. században*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 143.

A folyamatos háborúk a magyar mezőgazdaság számára fellendülést hoztak, így a nagybirtokok majorságai mellett a közép és birtokos nemesség is bekapcsolódott az értékesítésbe. Mindezt számukra is vonzóvá tették a növekvő árak és az a tény, hogy a gyengébb minőségű mezőgazdasági termékek is immár eladhatóvá váltak. A földművelők többsége nem gondolkodhatott drága eszközök beszerzésén vagy bérmunkások nagyobb számban történő alkalmazásában, így a művelésbe vont föld területét bővítették. Erre az időszakra jellemző maradt a robotoltató, háromnyomásos, külterjes gabonatermesztés. A korszerűsített nagybirtokon terjedt a vetésforgó, és egységes nagy táblákat alakítottak ki: erre vasekét és vetőgépet használtak. Az országban a kereskedelem nagyjából szárazföldi útvonalon zajlott.⁴ Az úthálózat gerincét a postautak adták, ez minden tizedik településen, így Nagyfügeden is keresztülment. A falu további fejlődése érdekében a gazdasági megszorítások közepette is 1821. november 13-án elkészült a faluban az Árokszállásra vezető úton épített tölgyfa híd,⁵ és egy további hidat is kijavítottak 1831-ben.⁶ Maguk a hidak a falun keresztül haladó kereskedelmi útvonal és a mezőgazdasági munkák miatt is fontosak voltak. Az utak építésében és karbantartásában az állam alig vállalt szerepet, ezt elsősorban a vármegyék végezték,⁷ a jobbágyok ingyenes közmunkájával, a fügedi jobbágyok is tevékenyen részt vettek az úthálózat karbantartásában. 1843. május 10-én katonai felmérés is készült az utak használatáról, amelyet Baglits Miklós aljegyző és Lipkos József almérnök végzett el a faluban a 18325-ös alispáni körlevél értelmében.⁸ Az utak állapotát a faluban „csinálatlan, de járhatóként” jellemezték és a falu katonai szállásképességét szintén felmérték. Ez akkor 120 gyalogost és 40 lovast jelentett.⁹ Fügedet az alábbi úthálózatba sorolták be: Maklártól Hatvanig, Gyöngyösről Hevesig, átkelőhely Kassáról Ó Gradiska és Mitrovitz felé; Szihalomtól Árokszállásig a Jászságban. Továbbá Egerből Déva, Árokszállás és Mitrovitz felé.¹⁰ Mindeközben folyamatosan nőtt a falu lakossága a 19. században.¹¹

⁴ Uo., 23.

⁵ 116. 45 Ft-ot fizettek érte. MNL. HML. IV-8/48.

⁶ Ez a hídépítési munkálat 1738.38 ezüst dénárba került. MNL. HML. IV-8/170.; MNL. HML. IV-8/81.

⁷ Gergely: *Magyarország története a 19. században*, 23.

⁸ MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-1/L/7/13.

⁹ Minden házba két gyalogos katonát lehetett volna elszállásolni.

¹⁰ MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-1/L/7/13.

¹¹ A falu 1911- ben 129 fővel gyarapodott, s ez 6 %-os növekedést jelentett. Az érdekessége a népszámlálásnak, hogy 96 fő távol maradt. **A tanulmányban szereplő táblázatok forrásjegyzéke a bibliográfiában lelhető fel.**

1. Nagyfüged lakossága a 19. században												
Év	1798	1806	1816	1821	1830	1840	1849	1860	1869	1900	1911	1920
Népesség szám	934	1058	1076	1155	1261	1336	1367	1346	1498	2118	2251	2632

Társadalmi szempontból a falubeli parasztságon belüli differenciálódás, azaz a telkes jobbágyok arányának a csökkenése a zsellérékével szemben, 1828-ban még nem mutatkozott. Az 1828-ban elkészült járási sommázat és az 1828. évi adóösszeírás vegyes képet mutatott már abból adódóan is, hogy nem egyezik meg a két felmérés. Földek alapján a járási szerint a falu 483 kis hold szántóval és 204 kishold kaszálóval rendelkezett, az országos összeírás csak 252 kishold kaszálót említett meg.¹² A 19. század első felében jól kimutatható, hogy a jobbágytelek felaprózódásával párhuzamosan felszökött a kuriális vagy földesúri funduson lakó majorsági zsellérek, földnélküliek száma.

2. Nagyfüged népessége a 19. században								
Év	Jobbágy	Házasszellér	Házatlan zsellér	Szolga(áló)	16 év fölötti fiú	16 év alatti fiú	16 év fölötti lány	Házak száma
1828. járási	30	22	5		16	9		72
1828. országos	40	34	5	1	20	11	2	76
1845	40	56	4	17	44	24	14	123
1847	54	53	3	23	43	32	20	117
1848	58	49	3	17	39	24	14	117

¹² Kelemen Gábor: *Nagyfüged falu története 1712-től 1848-ig*, Budapest, {ELTE Tanárképző Főiskolai Kar; Kiegészítő Történelmi Szak; Szakdolgozat}, 1982, 11–12.

A zsellérek a konvenciók majorsági cselédek és a telkes gazdák közel ezer állatot legeltettek a legelőn, de mint mondták, az Almásy urak állatállománya, kiszorítja az ő állataikat. A bírák kérésére a megye elrendelte, hogy ezután csak azok a konvenciók tarthattak állatot a közös legelőn, akik az adóösszeírás folyamán a szerződéseiket be tudták mutatni a szolgabírónak.¹³ A 19. század közepére a parasztság felső rétegének sikerült bekapcsolódnia az áruterelésbe. Igaerejük révén több telket is birtokolhattak és bevételre tettek szert, ezeken pedig napszámosokat tudtak foglalkoztatni, ugyanis a zsellérek számottevő munkaerő-tartalékokat képeztek. Amit a 19. század elején a legnagyobb birtokos Almásy Károly, Almásy Manó, valamint Czövek, Csányi, Darvas, Halassy, Hellebronth, Majzik, Ondrekovich, Rakovszky, Saághy, Bíró családok és gr. La Motte is kihasználták.¹⁴ Ők 1844-ben a napszámosoknak a következő béreket állapították meg: „1 lovas szekér egésznapra 2 pengő, félnapra 1 pengő. Egy nyereg ló szolgálával együtt 1 nap 1 pengő, 1/2 nap 30 garas. Egy szekérhordó ló egésznapra 1 pengő, 1/2 napra 30 garas. 1 embernek 1 nap 20 garas, 1/2 nap 10 garas. 1 levélhordó embernek 12 garas, 1 csajkásnak 1 nap 48 garas, 1 nap pedig, 24 garas. Egy négy lovas kocsi pedig 1 napra 1.12 pengőbe került.”¹⁵

A falubeli felsőparasztság megerősödését jól jelzi az állatállomány számának a növekedése is, – maguk a falubeliek elsősorban a földrajzi adottságok miatt juhot és szarvasmarhát tenyésztettek, miközben ebben az időszakban lótarítás és a sertés tenyésztés számottevően visszaesett. Az állatállomány ekkor a következő volt a források szerint:

¹³ MNL. HML. Közgyűlési iratok, 1822: 274 számú.

¹⁴ Majzik Alajosnak, - Józsefnek, - Rudolfnak és Id. és Ifj. Sándornak volt birtoka a faluban. MNL. HML. V/260/1-*Nagyfüged nagyközség iratai, 1830–45.*

¹⁵ Uo.

3. Nagyfüged állatállományának alakulása a 19. században												
Év	Ökör		Tehén		Ló	Csikó		Egyéb		Tinó		Egyéb barom
	saját	kölcsön	fejős	meddő	hámos	3 éves	2 éves	juh	sertés	3 éves	2 éves	
1828 járási összeírás	42		13	13	112			83	29			
1828 közös legelő	180											112
1828 országos összeírás	24		20	2	88				10	13		
1845	39		134		283	33		732	193	41		
1845 közös legelő	594											953
1847	30	1	121		255	19	16	517	138	13	40	
1847 közös legelő	540							743				
1848	30	1	121		255	1	11	519	58	3	17	
1848 közös legelő	450							656				

Közben a Magyar Királyi Helyhatósági Tanács 1835. június 27-én kiadott egy rendeletet,¹⁶ amely a céhes ipart volt hivatott megerősíteni. Ennek érdekében a vándoriparosokat, vagyis a céhen kívüli mestereket és a cigányokat vissza kellett fordítani, ki kellett toloncolni a faluból,

¹⁶ MNL. HML. V/260/1- Nagyfüged nagyközség iratai 1830–45.

amennyiben azok munkát akartak volna vállalni.¹⁷ 1836 előtt a fügedi lakosok az alapvető élelmiszer és takarmánynövények mellett dohányt is termeltek.¹⁸ A dohánytermelőknek különböző rendeleteket hoztak a leadásról, a betakarításról és a kifizetésről. Ilyen volt a következő is: „Kincstári Gyárakban szükséges, Magyar országi dohány mennyiséget ezen túl a Dohány Ügyelő Igazgatóság fogja beváltás után beszerezni. A beváltás kezdődik Április Hólnap közepén és végződik Június Hólnap utóján az ide egyező szám alatt rekesztetett.”¹⁹ A beváltás árát is szabályozták, Tolnán és Szegeden 6 Ft-ot, Debrecenben pedig 5.45 Ft-ot fizettek mázsájáért. Dohányt vásárolni is lehetett, Pesten 12 krajcár, Szegeden 30 krajcár, Debrecenben és Vácott 1 Ft volt. 1836-ban, Heves megyében a dohány leadását május 2-ára írták elő Egerben.²⁰

Nagyfüged a 19. század első felében a gazdasági fejlődésének csúcspontját az 1840-es évek utolsó éveiben érte el,²¹ amikor is növekedett a megművelt földek aránya.

4. A település földalapú kimutatása a 19. század második felében			
Év	Kaszáló (h)	Szántó (h)	Árenda (h)
1845/46	240	560	
1847	246	574	900
1848	252	588	600

Az ország állami bevételei az állami vagyonműködésből és az adó jellegű jövedelmekből származtak. A bevétel a Kamara, a Helytartótanács és a hadsereg pénztárába folyt, a nagyobb

¹⁷ Ebben az időben a cigányság körében magas volt azoknak a száma, akik értettek a kovácmesterséghez, valamint olcsóbban dolgoztak, mint a céhes mesterek.

¹⁸ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1830–45.*

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo.

²¹ A település fejlődése mellett Nagyfüged neve a falubeli lakosok által is ismertté vált 1827-31 között alapították meg a Magyar Tudós Társaságot, és ebből alakul meg később a Magyar Tudományos Akadémia. A Magyar Tudós Társaságba kezdetben a Nyelvtudomány, Filozófia, Történetírás, Matematika, Törvény- és Természettudomány jeles képviselőit vették be, így került soraiba a fügedi származású Imre János is 1830-ban. Imre János Nagyfügeden született 1790. október 6-án és Pesten halt meg 1832. május 12-én. Filozófus, egyetemi tanár és 1830-tól a Magyar Tudós Társaság rendes tagja volt. A pesti egyetemen folytatott bölcsészeti tanulmányokat, s 1813-ban lett a teológia doktora. 1822-től tanított a pesti egyetemen és a karon elsőként adott elő magyarul bölcsészetet. Markó László (Szerk.): *Új magyar életrajzi lexikon III. (H–K)*, Budapest, Magyar Könyvklub, 2002, 465.

része pedig Bécsbe vándorolt. Így volt ez a falu adójával is, amit az 1845/46-ik az 1847-ik és az 1848. évi adóösszeírás is megerősít.

5. Nagyfüged adóösszeírása a 19. század második felében.									
Év	Adók				Deperdita				Forspont
	Hadi (Ft)	Házi (Ft)	Verbung (Ft)	Rugtatás fejében (Ft)	Kenyér (Kg)	Zab (kg)	Széna (bála)	Szalma (bála)	Só (q)
1836									264
1838	208	200	10		882	546	546	273	313
1839	973,36	277,58	651,344		945	540	540	270	
1841	375,52	267,333			990	720	765	983	400
1842	384,58	274,22	6,50 (ezüst)		1125	810	765	383	
1843	398,56	273,48	6,30 (ezüst)		1344	864	864	432	
1844	418,27	276,40	7,25 (ezüst)	131,28	1029	686	686	343	1450
1845	438,11	299,54	745,48	131,28					
1847	508,18	335,25	9,22 (ezüst)						
1848	178,13	981,18							

Az adókon kívül fizették a deperditát.²² Ez a rendelkezés kötelezte a jobbágyokat, hogy a náluk elszállásolt katonáknak élelmiszereket és egyéb természetbeni juttatásokat adjanak előre meghatározott áron.²³ Továbbá úgynevezett forsponttal (hosszúfuvarral) is tartoztak. Ekkor sót kellett szállítaniuk Szolnokról Pestre azon személyeknek, akik igavonó állattal és kocsival rendelkeztek. 1841-től módosult a fuvarozás menetrendje – már nem Pestre, hanem Hatvanba

²² Gergely: *Magyarország története a 19. században*, 30.

²³ Amennyiben a meghatározott ár (regulamentaris), alacsonyabb volt, mint a valóságos érték, ez veszteséget okozott a szolgáltatást nyújtók számára. Ezért kapta a deperdita nevet. Uo.

szállították a sót. Azért 1844-ben szállítottak még egyszerre Szolnokról Pestre és Poroszlóról Hatvanba. 1805-ben Füged 2300 Ft adót fizetett, ide beleértendő Kisfüged adója is. A falut jól gazdálkodó településnek tartották, Nagyúttal, Kompolttal és Detkkel együtt.²⁴ Az adót, amit a birtokok mérete szerint vetettek ki, Gazh Bertalannak adták le. A következő években a falu egyre több adót fizetett, de emellett fejlődött is. Továbbá 1844-ben a katonaság részére a deperditaként még három öl fát is adtak. A fa adója 20 sessio (házhely) után történt, házhelyenként négy lábbal mérve. A nemesek adóssága ekkor 540.121 bankó volt, ebből 264.46 Ft-ot bankóban, a többit a falu szegénysége miatt terményadóval tudták le.²⁵ Mindez a 1832/VI. törvénycikk (tc.) 11§-ik alapján történt, amely rögzítette a jobbágytelket használó nemes megadóztatását: „Jobbágytelki állományoktól, belső telki földjeiktől és úrbéri legelőjüktől, tűzi épületi és úrbéri haszonvételektől nem adóznak- mind a Hadi és a házi pénztárba adóznak. Ezeket össze kell gyűjteni és a Földesúrnak és a Szolgabírónak kell bemutatni. Ezután a főszolgabíró tudósította a Közgyűlési bírót, hogy mennyit fizettek be a hadi illetve a Verbung pénztárba és a Házi pénztárba. Mennyi a lemaradás, ha van és mikor kell ezeket rendezni.”²⁶

Amikor 1830-ban I. Ferenc halála után V. Ferdinándot választották meg királynak, az uralkodó haláláról országszerte megemlékeztek és mindenhol felolvasták a testamentumát.²⁷ Az új király, V. Ferdinánd uralkodása idején megtartott 1839-1840-es országgyűlésen a megerősödő ellenzék nyomására törvénybe iktatták az önkéntes örökváltságot a földesúri joghatóság fenntartásával, szabályozták a jobbágyörökösödést, és lehetővé tették a kereskedelem üzését is. Továbbá az 1840/IX. tc. a mezei őrség felállításáról, vagyis a csősz szolgálat megszervezéséről rendelkezett. Így a faluban is megszervezték a mezei őrséget és a csősznek fel is kellett esküdnie:

„Én N.N esküszöm az élő istenre s. a. k. hogy ezen gondviselésem alá bízott n: n: vagy fogva abban található minden nemű árokra, kerítésre, gazdaságokra, gazdasági épületre, kutakra , edényekre, kertekre, boglyákra úgy szintén az abban található biztonságos utakra azokon épült hidakra, karfákra, védfalakra, út és tilalom mutató oszlopokra, minden tőlem kitelhető szorgalommal és hittel fel fogok vigyázni és azokat bár minemű károktól oltalmazni. A kártevőket személyválogatás nélkül vagy megváltásigolni vagy

²⁴ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1830–45.*

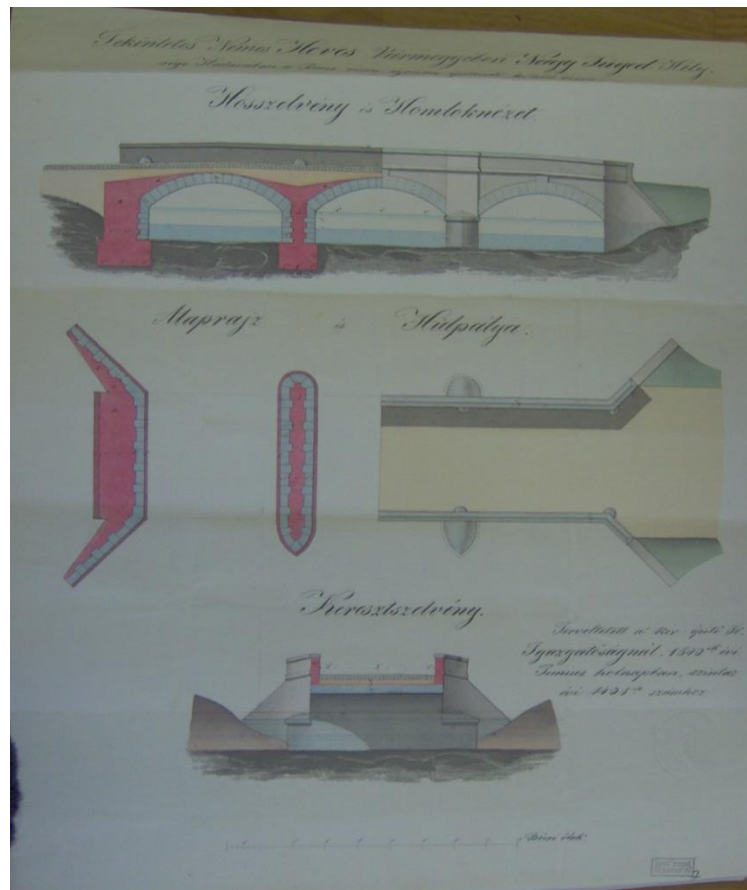
²⁵ Fügeden Manyó Gábor főadószedő végezte az összeírást. Uo.

²⁶ Uo.

²⁷ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1830–45.*

lelkiösmeretesen feljelentsem és bevallom, más ártatlanra hamisan nem fogom. Idő közben hit nélkül el nem hagyom, s amit gondviselésem alá bizattak, mind azokról számot adok. Isten engem úgy segéllyen.”²⁸

A falu további korszerűsítése érdekében 1841-ben hozzáláttak Füged egyetlen kőhídjának a felépítéséhez, amely a településen áthaladó személy- és teherszállítást is megkönnyítette. A munkálatokat Markmüller Gyula főmérnök irányította és az átkelőt Hinsch Márton építette föl 1844. január 9-re.²⁹

Nagyfüged hídja az 1800-as évekből.³⁰

²⁸ MNL. HML. *Közyűlési iratok*, 1835, 536 sz. A törvénycikkely rendelkezett továbbá arról, hogy ha valaki a háza előtt vagy a máshol lévő csatornába szemetet dob, vagy másképpen szennyezést okoz, azt pénzbüntetésre ítélték MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1830–45*.

²⁹ MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-8/81.

³⁰ MNL. HML. *Nagyfüged község iratai*. IV-8/81. A képet készítette Vendriczki Róbert.

Az 1848-as év újabb változásokat hozott a falu mindennapjaiba, amikor is az áprilisi törvények értelmében, 1848. május 1-én Heves megyében is megszervezték az országgyűlési választási kerületeket.³¹ Heves megyét nyolc választási kerületre osztották szét, „Szolnok, Mezőtúr, Abád-Szalók, Tiszanána, Kápolna, Füged, Gyöngyöspata és Pétervására.”³² A fügedi választási kerülethez tartozott: „Sár (Abasár), Balpüsköki, Tarnóca, Nagyút, Zsadány, Bod, Alatka, Fogacs, Boconád, Méra, Zaránk, Erk, Tarnaörs, Visznek, Tarcsa, Füged, Karácsond, Ludas, Detk, Ugra, Halmaj, Visonta, Markaz, Domoszló, Adács, Vámosgyörk, Vécs, Halász, Felnána, Vertesmart és Verpelét.”³³

1848. május 1-én a megyei közgyűlés megválasztotta a megye állandó bizottmány tagjait, köztük 11 nagyfügedi illetőségű személyt. Megválasztották még az országgyűlési választások előkészítésére és lebonyolítására a törvényben előírt központi választmányt és ekkor jelölték ki a kerületek háromfős összeíró bizottságának tagjait is. A fügedi kerületben Gosztonyi Antal, gróf Wartensleben Ágoston és Szabó István tarnamérai jegyző volt az összeíró biztos.³⁴

A Batthyány-kormány május 19-én, az országgyűlés összehívását július 2-ra határozta el. A rendelet kihirdetése és propagálása a megyékben a központi választmányok feladata volt.³⁵ A választói névjegyzék összeírását június 3-a és június 18-a között végezték el, az országgyűlési választást pedig június 26-ra írták ki. A választók névjegyzékébe a 20. életévét betöltött férfiak kerülhettek be különféle jogcímek alapján. A nemesi származásúak automatikusan választójoggal rendelkeztek, mások számára a törvény vagyoni cenzust határozott meg.³⁶ Választópolgár lehetett az, aki 300 ezüstforint értékű házzal vagy földdel bírt a királyi városokban vagy rendezett tanáccsal ellátott községben. Egyéb községekben, köztük Fügeden is, amely ebben az évben vált úrbéres községgé. A faluban azon személy lehetett választópolgár, aki 1/4 volt úrbéri telekkel, vagy ezzel egyenértékű földdel rendelkezett. Választó lehetett még, aki a saját fölbirtokából vagy saját vagyonából évi 100 ezüstforint jövedelmet fel tudott mutatni. Idetartoztak azon személyek is, akik kereskedőként vagy gyárosként állandó lakhellyel vagy saját műhellyel rendelkeztek. Ez a rendszer egészen 1918-ig maradt érvényben és a következőképp alakult a források alapján:³⁷

³¹ MNL. HML. *Nagyfüged község iratai*. IV-1/a 151.4.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ Hajagos József: Heves vármegye az átalakulás hónapjaiban, *Aetas*, XIII. évf., 1998/2-3, 47–48.

³⁵ Uo. 48.

³⁶ Pajkossy Gábor: *Magyarország története a 19. században – szöveggyűjtemény*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 230.

³⁷ Régi jogon ez a bárói, grófi és egyéb nemesi kiváltságot jelentett. Jövedelem szerint, 343 100 Ft évi tiszta jövedelmet jelentett. Értelmiségi alapon, ez okleveles tanítót, tanárt, magántanítót, jegyzőt, és segédjegyzőt,

6. A képviselői választójegyzék a Nagyfügedi választókerületben (1861-1893)						
Év	Régi jogon	Birtok alapján	Ház alapján	Jövedelem szerint	Értelmiségi alapon	Kézművesség
1861	488	1289		126	77	6
1865	249	1479		50	63	
1869	365	1580		90	66	31
Fügedről	79	27		4	5	2
1872	218	1154	1	102	5	
Fügedről	52					
1877	162	836		48	32	
1879	198	1141	2	90	51	
Fügedről	9	20				
1880	218	1154	2	85	69	
Fügedről	52					
1881	168	1184	2		69	
Fügedről	57					
1882	1427					
1883	123	1158	2	69	59	
Fügedről	37					
1884	1581					
1886	1499					
1887	1584					
1889	97	1173	4	101	114	
Fügedről		64				
1893	79	1497	2	126	134	
Fügedről		96				

lelkészt, plébánost, ügyvédet, jogászt, bírót, kántort és gazdatisztet jelentett. Kézművesség alapján saját üzlete volt vagy a foglalkozása csizmadia, suszter, kovácmester, kerékgyártó vagy kádár stb volt..;

Szavazáskor a választások eredményes lebonyolítása érdekében Nagyfügeden, valamint a faluhoz tartozó Puszta Kis- Fügeden és Puszta-Tarcsán a IX. rendőrőrs 7. számú kirendeltsége tartózkodott.³⁸ A névsorban szereplő személyekre hárult az a feladat, hogy megszavazzák a választási kerület országgyűlési képviselőjét. A képviselő választások kimutatásai szerint a dualizmusban a következőképpen történt:

7. Képviselő választás a hosszú 19. században				
Év	Győztes neve	Pártja	Ellen jelöltek	Pártja
1848	Puky Miklós		Schaffner János, Molnár Lajos	
1869	Almásy Sándor	Balpárti	Báró Orczy Bódog	Deák Párt
1875	Almásy Sándor	Balpárti	Grubiczky György	Szabadelvű Párt
1878	Almásy Sándor	Balpárti		
1884				
1896	Dobóczy Ignác	(Bánffy) kormánypárt		
1900	Dobóczy Ignác	(Bánffy) kormánypárt		
1901-1902	Hellebronth Géza	Függetlenségi Párt		
1904-1906	Hellebronth Géza	Függetlenségi Párt		

Az 1848/XXII. tc. értelmében a nemzetőrség felállítása is elkezdődött – törvényileg szabályozták, hogy ki lehetett a nemzetőrség tagja. Nemzetőr lehetett tehát minden 20–50 év közötti férfi, akié 1/2 telek vagy ennek megfelelő értékű ingatlan kizárólagos joga, illetve 100 pengőforint évi tiszta jövedelme volt. Batthyány miniszterelnök április 21-én kiadott rendeletében úgy intézkedett, hogy azokon a helyeken, ahol ellenszenv mutatkozna, az összeírást ne kezdjék meg. Május 25-én, a 296. számú rendeletében egyenesen megtiltotta a lajstromba vételt. A nemzetőrsegről szóló törvény 6.§-a értelmében a vármegye közgyűlése a

³⁸ 1882. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1883, 14.

„Nemzeti őrsereg alakítására és előbb összeírására mindegyik szolgabíró mellé egy kiküldött tag gyanánt egy-egy esküdtet is kirendelt”, működésüket azonban a lakóhelyükre korlátozta.³⁹ Nagyfügeden az összeírást Németh Albert alszolgabíró és Bíró Albert esküdt végezte el, akik kezdetben bizalmatlanságot tapasztaltak.⁴⁰ A faluból 131-en álltak be a nemzetőrségbe,⁴¹ ebből 15 személy tagja volt a délvidékre, Kulára induló nemzetőr csapatoknak. A nemzetőrséget három zászlóaljba sorolták: a falubelieket az I. zászlóaljba kerültek, amely a Tarna menti települések 4263 nemzetőrét tömörítette magában.⁴² A Tarna járásból 800-an jelentkeztek nemzetőrnek.⁴³

Miután 1848. szeptember 2-án a Móga altábornagy vezette magyar sereg legyőzte az országra támadó Jelačić horvát bánt és hadseregét Pákozd és Sukoró között, kezdetét vette az honvédő háború Magyarországon. Kossuth Lajos utasítására Almásy Pál, Recsky András és Tamássy kapitány Heves megyében felkelésre szólította fel a megye népét.⁴⁴ A népfelkelés szervezésében a legfőbb szempont volt, hogy minél több lovas állítsanak ki. A verbuválást a tiszántúli területeken Recsky András, a fennmaradó területen, így Fügeden is Almásy Pál és a mellé segéd kormánybiztosként kinevezett Papp Pál végezte. A szabadságharc folyamán a nemzetőrség mellett 11 fő harcolt gyalogos honvédként és 11 fő vett részt a megyei bizottság munkájában.⁴⁵ Heves megyéből, 1848. december 12-re 800–1.000 lovas sikerült kiállítani, ebből Nagyfüged öt lovas szerelt fel.

A szabadságharc ideje alatt a honvédseregek 1849. február 26-a és 27-e között a kápolnai csatában vereséget szenvedtek. A néphagyomány szerint, ezen időszak alatt gyűjtotta fel a falu hídját Nagyút és Nagyfüged között egy huszárcsapat. A kutatásaim során nem találtam annak bizonyítékát, hogy ez valóban így történt volna. Azt viszont biztosan lehet állítani, hogy 1848-ban a híd megsérült és csak 1851-re sikerült kijavítani.⁴⁶ A harcok folyamán a faluban vagy

³⁹ MNL. HML. *Nagyfüged község iratai*. IV. 367/1848.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Kovács P. Melinda-Kozma György-Bertalan Szabó Jolán: *1848-as Nemzetőrök Heves és külső-Szolnok megyében*, Eger, Heves Megyei Levéltár, 1999. 357-360 és a MNL. HML. *Nagyfüged község iratai*. IV-106/1 (1848 jún. 22 előtt).

⁴² 53 település nemzetőreit tömörítette magába az I. zászlóalj. MNL. HML. *Nagyfüged község iratai*. IV-106/1 (1848 jún. 22 előtt).

⁴³ Szederkényi Nándor: *Heves vármegye története*, 4. köt., Eger, Érseki Lyceumi Könyvnyomda, 1893, 399.

⁴⁴ Uo., 403.

⁴⁵ MNL. HML. *Nagyfüged község iratai*. IV-106/2 é.n.

⁴⁶ HML-8/48 A nagyfügedi híd javításának iratai 1851.

annak környékén nem volt komolyabb harci tevékenység, ellenben a falut érinthették a csatározások során a császáriak, a magyarok és később az orosz csapatok is.⁴⁷

Kossuth Lajos 1849. április 14-én a képviselőháznak debreceni nagytemplomban tartott nyilvános ülésén kimondatta a Habsburg-ház trónfosztását és Magyarország függetlenségét. A Függetlenségi Nyilatkozat nem szólt az államformáról, így Magyarország király nélküli királysággá vált, ezért kapott Kossuth kormányzó-elnöki címet. Kormányzó-elnöki rendeletében még április 19-én kimondta Kossuth az úrbéri kérdéssel kapcsolatban, hogy a jobbágyság kezében lévő földet úrbéresnek (vagyis felszabadultnak) kell tekinteni mindaddig, míg a földesúr a bíróság előtt az ellenkezőjét nem bizonyítja.⁴⁸ Így vált Nagyfüged is úrbéres faluvá. 1849 júniusában indult meg az egyesített császári és cári haderő támadása az ország ellen, amely szabadságharc leverését jelentette.

A DUALIZMUS KORÁBAN

A leverett forradalom után az új uralkodó, Ferenc József nyílt önkényuralmat vezetett be. Ez időtájt, 1850-ben a megyei önkormányzat is megszűnt. A megye hatáskörét, szerkezetét az 1853. január 19-én kelt kormányrendelet szabályozta.⁴⁹ A megyei hatóság, mint politikai közigazgatási főhatóság működött a megye területén. Az egyenes adózást a pénzügyi igazgatóság intézte. A megye hatósága alá vonták a szolgabírákat és a városi hivatalnokokat, csak a megyében működő kormányközeg nem volt a szolgabírói hivatal alá rendelve. A megyei hatóság ügyeit a megyefőnök intézte. 1853. március 3-án úrbéri pátenst bocsátottak ki, amely kimondta a jobbágy szolgáltatások megszüntetését és a volt földesurak kártalanítását az országos jövedelmekből.

Nagyfügeden ez nem okozott a későbbiek folyamán különösebb birtokjogi változásokat. Az 1865. évi birtok megosztás szerint az úrbéri birtokjogok megoszlása a következő volt: Almásy Károly és Manó 13-, Bíró, Darvas és Majzik családok 3-, Robicseké és Ondrejovicsé 4- és egyéb nemes családok, mint Bálintfi István, Bodó és Lukács családok 2.5 telekkel rendelkeztek. A majorsági birtok és paraszti birtok telek és katasztrális holdakra átszámítva a következő volt: jobbágyszántó 1077-, ebből maradványföld 534-, úrbéri rét 267-, elkülönített legelő 266 kat. hold, majorsági szántó a faluban 145- kat. hold, úrbéri telek mennyiség 25.5-, telkes jobbágy

⁴⁷ Borus József: *Dembinski fővezérsége és a kápolnai csata: az ellentámadás problémája 1849 februárjában*, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1975, 159.

⁴⁸ Pajkossy: *Magyarország története a 19. században*, 335.

⁴⁹ MNL. HML. *Nagyfüged község iratai*. IV-7/a-b/25.

59-, úrbéri házas zsellér 63- és majorsági zsellér 27 telekkel rendelkezett.⁵⁰ Ez telek nagyságcsoportok szerint: egy fő 2-, öt személy 1-, két ember 6/8-, tizenhat fő 4/8-, négy ember 3/8-, tizenhét személy 2/8-, tizenegy fő 1/8- és egy-egy személy 7/16- és 3/16 telekkel rendelkezett.⁵¹

1865-ben Bécs tapogatózó politikának köszönhetően Deák 1865 húsvétján a Pesti Naplóban közzétette álláspontját. A 48-as állapotok visszaállítása helyett, egy olyan alkotmányos rendezést kívánt megvalósítani, amely a császárnak és a magyar rendeknek is elfogadható volt.⁵² Ezek után 1867-ben létrejött a kiegyezés, s megalakult az Osztrák–Magyar Monarchia.

A dualista állam első rendelkezései között volt az 1871-ben kibocsátott törvénycikkely a községek és a rendezett tanáccsal bíró városok működéséről. Ez a rendelet a polgári községi igazgatás alapját jelentette, azonban a legnagyobb nehézséget a korabeli magyarországi közigazgatási gyakorlatnak és községi közigazgatásnak a modernizálása okozta.⁵³ Az 1871/XVIII. törvénycikk szerint Nagyfügedre a következők vonatkoztak. A település rendezett tanáccsal nem bírt, de az állam által rá rótt feladatokat képes volt teljesíteni. A község a törvény korlátai között önállóan intézhette a saját belügyeit, végrehajthatta a törvénynek és a törvényhatóságoknak az állami és törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendeleteit.⁵⁴ Közigazgatási ügyekben a község fellebbviteli hatósága első fokon a törvényhatóság és második fokon a kormány volt. Ez kiterjedt minden a község területén lakó vagy tartózkodó személyre, a községben és annak területén található minden ingó és ingatlan vagyponra. A falu a saját ügyeiben határozhatott, és szabályrendeletet alkothatott. Határozatait és szabályrendeleteit saját választott előljárói és közegei hajtották végre. Rendelkeztek a község vagyona fölött, közösségi adót vetettek ki és szedték be. Kötelességük volt gondoskodni a tisztán közösségi utakról és egyéb közlekedési eszközökről, hasonlóan gondoskodni kellett még a faluban található iskolákról és más rokon intézményekről. Kezeln kellett a tűz- és szegényügyet és a közrendőrséget, ezáltal kötelessége volt gyakorolnia és teljesíteni kellett mindazon jogokat és kötelezettségeket, amelyek a községet törvény szerint megillették.⁵⁵

⁵⁰ Uo., 377.

⁵¹ Uo., 379.

⁵² Gergely: *Magyarország története a 19. században*, 36.

⁵³ Szabó Pál Csaba: *Községi Igazgatás és Önkormányzati autonómia a Késő-Dualizmus Kori Magyarországon*. Acta Historica, Szeged, 2005. <https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/acthist/article/view/10453>. (Letöltés: 2022.12.11.)

⁵⁴ Borovszky: *Heves vármegye*, 631

⁵⁵ Uo., 671.

A község az önkormányzati jogát a képviselő-testülete által gyakorolhatta.⁵⁶ A képviselő-testület felerészben a választóközösség választottjaiból, felerészben pedig a legtöbb egyenes állami adót fizető községi lakosból vagy birtokos nagykorú honpolgárból állt. A választás alá nem eső képviselők névjegyzékét minden évben kiigazították. A kiigazítást az adókimutatás alapján Fügeden a szolgabíró végezte el, akit a képviselő-testület választott. A küldöttség a kitűzött és kihirdetett napokon nyilvánosan tartotta az üléseit, s az eljárásról a képviselőtestületnek indokolt jelentést kellett tennie. A községi képviselők számát a mindenkori népesség száma határozta meg, tehát minden 100 személy után egy képviselőt választottak.⁵⁷ A képviselő választások során az a személy is újraválasztható, aki már korábban kilépett a képviselő-testületből. A választás napját a faluban a szolgabíró tűzte ki. Amennyiben a szavazólap több nevet tartalmazott, mint ahány bizottsági tagot a község, illetőleg a közösségi választókerület választásra jogosult volt, a választók által önkényesen ráírt neveket nem vették számításba. A választásokat a község választási kerületeit nézve három nap alatt kellett befejezni. A szavazatok megszámlálása nyilvánosan történt, s erről jegyzőkönyvet vezettek. A szavazás eredményét a választási elnök a helyszínen azonnal kihirdette, s az eljárásról a képviselő testületnek alapos jelentést kellett leadnia. A közgyűlés elnöke Nagyfügeden a mindenkori bíró volt. A képviselő-testület határozatait és a törvényhatóság rendeleteit a községi előljáráóság hajtotta végre a faluban. A faluban az előljáráóság testület, a bíróból és a helyettesből, legalább négy tanácsbeliből, pénztárnokból, községi jegyzőből, illetőleg jegyzőkből, közgyámból, és amikor volt rendes orvos, községi orvosból állt. A polgármester évi rendes fizetése nem lehetett kevesebb, mint amit az illető törvényhatóság a szolgabírák részére megállapított. A községi jegyző fizetését Nagyfügedre nézve a képviselő-testület meghallgatásával a törvényhatóság állapította meg.⁵⁸ A községi előljáráóság választását a tisztújító közgyűléseken végezték, a tisztújító szék elnöke a szolgabíró volt Fügeden. A kijelölés jogát a képviselő-testület gyakorolta, s a tisztújítószék határidejét a szolgabíró jelölte meg. A választás felkiáltás vagy szavazás útján történt. 1871-ben Nagyfügedet nagyközséggé nyilvánították.⁵⁹ 1872-ben a képviselő-testület létszámát a szolgabíróhoz felterjesztett szabályrendelet 30 főben határozta meg, amelyet a szolgabíró 977/1872. számú szabályrendelete 20 főre módosított.⁶⁰ A faluban kötelezően csak a február első hetére előírt tavaszi és a november első hetére előírt őszi ülést kellett megtartani. Az előljáráóságát 1872-ben

⁵⁶ Pajkossy: *Magyarország története a 19. században*, 555–567.

⁵⁷ Uo., 560.

⁵⁸ Uo., 562.

⁵⁹ Uo., 567.

⁶⁰ Nemes Lajos: *Heves megyei községeink iratai (1808-1944(1978))*, Eger, Heves Megyei Levéltár, 2004, 97–98.

a bíró, a helyettes vagy törvénybíró, nyolc tanácsnok, a jegyző és a közgyám alkotta. A bíró egyúttal a községi pénztárnok is feladatát ellátta. A község szolgaszemélyzete a kisbíróból vagy hivatalszolgából és a belrendőrből vagy hadnagyból állt.⁶¹

Későbbiek folyamán tovább bővült az önkormányzat jogköre, mert ők dönthettek a faluban történő be- és visszaköltözésről is. Ezt a döntést 1886/IV. tc. 2-3 §-a alapján hozták, amely szerint „a tömegesen visszatelepülők községi illetőségét a belügyminiszter, Horvát-Szlavónországot illetően a bán a szükséghez képest hivatalokból állapítja meg.”⁶² Tehát a testület döntötte el, hogy elfogadta-e helybelinek a kérvényező személyeket.⁶³ A képviselő-testület határozata szerint, hogy valaki fügedi illetőséget nyerjen, ahhoz az 1886/XX. tc. 10 §-ának kellett eleget tennie. Ebben a négy év tartózkodást és a megfelelő adófizetését tették kritériummá. „Nagyfügedinek” lenni ebben az időben rangot jelentett. Azonban nem csak beköltözni akartak Nagyfügedre az emberek, hanem sokan el is költöztek a településről. 1907-től kezdődően egészen 1914-ig több falubeli lakos hagyta el a hazáját az Ultonia és a Pannónia nevű hajók fedélzetén, és meg sem álltak az Egyesült Államokig, és mindezt a jobb megélhetés reményében tették.⁶⁴

A 19. század végén a legnagyobb ütemben a vasút fejlődött – a vasúthálózat elérte az ausztriai sűrűséget, és Kelet-Európában a legsűrűbb volt. Döntő tényezője volt a belső piac nagyarányú fejlődésének, egyik legnagyobb előmozdítója lett a mezőgazdaság és az ipar növekedésének. A 19. század végén az államháztartás bevételei nem tartottak lépést a kiadások növekedésével. A kiadások csökkentése érdekében létrehozták az úgynevezett egyenes adókat (föld-, ház-, jövedelem-, és személyes kereseti adó) és a közvetett adókat (a szesz-, bor-, hús és cukoradó). A legfontosabb és legnagyobb összegű a földadó volt, 1875-ben törvényt hoztak a kataszteri tiszta jövedelem új megállapítására,⁶⁵ ezzel egyenes arányban megnövekedett a többi egyenes adó is. 1895-ben Fügeden a gazdák 4771 kat. holdon és 181 kat. hold közlegelőn dolgoztak, ezeket a területeket ellenőrizte egy gazdasági eljárás, két mezőőr és két

⁶¹ Uo., 97–98.

⁶² Dr. Márkus Dezső: *Magyar Törvénytár „Corpus Iuris Hungarici” 1884-1886. évi törvénycikkek*. Franklin Társulat, Bp., 1897, 296.

⁶³ Ezt a 3§-a értelmében teheték meg: „a tömegesen visszatelepülők a visszahonosítást akár valamennyien, akár a különböző helyekre települtek, az egy helyre települtek együttesen, és ugyanegy folyamatban kérhetik és ezért semminemű illetéket vagy díjat nem tartoztak” Uo.

⁶⁴ Minden egyes fügedi származású lakos a fiumei kikötőből indult el az Ultonia és Pannónia hajók fedélzetén az amerikai kontinensre. Tibor Szy: *Hungarians in America – A Biographical Directory of Professionals of Hungarian Origin in the Americas*, New York, Hungarian University Association, 1963, 563.; www.ellisland.org. (Letöltés: 2023. január 15.)

⁶⁵ A kataszteri munkálatoknál a földbirtokosok a dzsentri család férfitagjait a becslőbizottságba bejuttatták. Ezek a biztosok a nagy- és a középbirtokosok földjeit alacsonyabb kataszteri osztályba, ellenben a parasztok hasonló minőségű földjeit magasabb besorolásba helyezték. Így földbirtokosoknak alacsonyabb adót kellett fizetniük.

pásztor.⁶⁶ A faluban az 1895. évi állami adó 8267,70 forint volt, és erre jött még a kiszabott pótdadó.⁶⁷ A századvégi birtokrendezések során a parasztságot, az általa korábban művelt földek nagyobb hányadától megfosztották. Így a mezőgazdaságról sok paraszti család és nagyobb gazdálkodó áttért az állattartásra. Ezek közül a legfontosabb a sertés és a szarvasmarha tenyésztés volt. Az állattartásra való áttérésnek fontos tényezője volt, hogy az ebben az időszakban megjelenő gabonaválság lényeges hatást gyakorolt a parasztság gazdálkodására, így volt ez Fügeden is. A szarvasmarha állomány a faluban is teljesen kicserélődött, az új állatok tejhozama 67 százalékkal és súlyuk 46 kilóval is több lehetett a régi fajta szarvasmarhákhöz képest. 1880-ban a marhakór szerencsésen elkerülte a falut.⁶⁸ Fügeden a szarvasmarhákon kívül juhot, kecskét, sertést és lovat tenyésztettek. Méntenyésztés szempontjából a falu 1896-ben a Tiszafüredi járásba került, Poroszlóval, Tiszafüreddel, Tiszanánával, Tizzaszölőssel és Tarnaörssel egyetemben.⁶⁹ 1911. október 11-én a fedeztetési állomás újbóli létrehozása okán Szökő Pált, Csesznok Mihályt bízták meg, hogy megfelelő fedezőménéket szerezzenek be.⁷⁰ Ezen a hat fedező állomáson, 20 fedezőmén volt. A ménállomás adataiból kiderült, hogy Fügeden két fedező mén volt, ezek a ménék az 1912. évben 121 kancát fedeztettek be.⁷¹

Beér Henrik pedig elindította a községben a magán marhatenyésztését, ami Pinzgauai fajtájú marhákból állott. Gazdasága bővítése érdekében Beér Henrik társként maga mellé vette Hecht urat, akivel közösen már 165 Pinzgauai marhát tartottak a nagyfügedi telepen. Ez okán is az 1908. április 6-i ülésen meghatározták az önkormányzatban a vágóbiztosnak, hogy vágásonként mennyi díjat kellett beszednie. Tehát szarvasmarhánként 60-, növendékenként 30-, a sertés 30- és a juh után 10 fillért kellett kifizetni. A faluban 1912-ben kidolgozták a hússzabály vizsgálati rendeletet.⁷²

A község területén szarvasmarhát, juhot, kecskét, sertést csak magánvágóhídon volt szabad levágni, feldolgozni és leszúrni.⁷³ A húsvizsgálatokért díjat kellett fizetni: Szarvasmarha és növendék után 1k/db, borjú 50f/db, juh és kecske 30 f/db, bárány 10 f/db, sertés 80 f/db, süldő

⁶⁶ 1895. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1896, 70–71.

⁶⁷ Uo., 10.

⁶⁸ 1880. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1881, 48.

⁶⁹ 1896. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1897, 71.

⁷⁰ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903–13*.

⁷¹ 1912. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1913, 121.

⁷² MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903–13*, 341.

⁷³ A magán vágóhídnak a földművelésügyi minisztérium által 101309/1910 rendeletében előírtakkal kellett rendelkezni.

40 f/db és a malac után 20 f/db kellett befizetni. „A vágási időszakok április 15-től augusztus 31-ig, valamint szeptember 1-je és április 14-e között tartottak.”⁷⁴

A község elöljárója engedélyével máskor is lehetett vágni (időben), mint a fentiek. Ekkor kétszeres díjat fizetett fizetnie a vágatónak és a világitásról is neki kellett gondoskodnia. Méltánylandó esetekben vághattak, de csak nappali órákban kétszeres díj ellenében. Kényszervágás esetén bármikor engedély nélkül lehetett vágni. Hetedszer, az idegen helyről hozott vágóállatot a vágóhídon vizsgálat alá helyezték.⁷⁵ Nyolcadszor, a megállapított húsvizsgálati díjak a húsvizsgálót illették meg, amelyet havi részletben nyugta ellenében vett fel.⁷⁶ A levágott állatok húsát tiszta járművön és letakarva lehetett szállítani. A pecsenyehúshoz és az I. osztályú húshoz legfeljebb 10 százalék a többi húshoz csak 5 százalék nyomtaték adható.⁷⁷ A településnek

Az 1873-as gazdasági válság után a 19. század végétől és a 20. század első évtizedében a mezőgazdaság termelési és értékesítési feltételei minden szempontból javultak. Ezáltal a faluban elsősorban nem a búzatermő terület kiterjesztésére, hanem a nagyobb terméshozamra és a művelésre fordítottak figyelmet. A mezőgazdaság üzemi átalakulása és a technikai fejlődés következtében jelentősen átalakult a mezőgazdasági munka rendje.⁷⁸ Megjelentek a traktorok, az arató és a vetőgépek, ezek közül a leglátványosabb fejlődésen a cséplés esett át. A mezőgazdasági fejlődés további előmozdítója volt a háromnyomásos határhasználati rendszer.⁷⁹ Itt kihasználták és megművelték a rendelkezésre álló összes földet. A falubelieknek különböző közmunkákat kellett elvégezni a község számára, de ezt pénzért is meg lehetett váltani. Ez a következő volt a falu dualizmuskori gazdaság eredményeinek a kimutatásai alapján.⁸⁰

⁷⁴ MNL. HML. V/260/1- Nagyfüged nagyközség iratai 1903–13, 341.

⁷⁵ Kilójáért 1 fillért kellett befizetni.

⁷⁶ MNL. HML. V/260/1- Nagyfüged nagyközség iratai 1903–13, 343.

⁷⁷ Méréskor a mérleg kiegyenlítésére a serpenyőbe helyeztek a kívánt árufajttával megegyező húsdarabkát.

⁷⁸ Megjelent a vető és a cséplőgép.

⁷⁹ Romsics Ignác: *Magyar történelmi szöveggyűjtemény (1914-1990)*, 1. köt, Budapest, Osiris Kiadó, 2000, 29.

⁸⁰ 1882. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1883., 1884. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1902. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1903., 1903. évi Alispáni jelentés, Eger, 1903., 1904. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1905., 1905. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1906., 1906. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1907., 1907. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1908., 1910. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1911.; 1911. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1912., 1912. évi Alispáni jelentés, Eger, Az Egeri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1913.

8. A falu gazdaságának kimutatása a Dualizmusban (koronában)							
Év	közpénztári számadás (bevétel)	Községi közmunka			párbér	inségügyi tartozás	takarékalap
		II. fogatú igavonó (nap)	kézinap	megváltás			
1882						1015,11	
1884						327,20	
1902		1/2		717,80			
1904	9,25	35 3/4	127	622			
1907	1,45	102 3/4			406,68		
1910	150,77	54	327	227,06	741,13		
1911	191,63	40 1/2	187		1099,23		
1912	13806,13	41 1/2	180		1319,13		
1914	15375	41 3/4	213				
1915	62,78	36 1/2	211	766,41			
1916	0	40 1/2	207	1623,61	1972,43		
1917	0	37 1/2	217	1748,26			1613,24

Az országban a nyugalmat az 1875 októberében Tisza Kálmán vezetésével megalakuló kormány hozta. 1876-ban Heves megyéről levált Külső-Szolnok, s önálló megyeként működött tovább. 1882-ben Magyarországon először öltött nagyobb méreteket a kivándorlás, elsősorban az Egyesült Államok területére, de a falut csupán néhány fő hagyta el. A falut ekkor 1.498 fő lakta, mintegy 4.771 katasztrális holdon gazdálkodtak rajta, illetve a megye járási átalakulása következtében 1883-ban a Tarnai járásból a Gyöngyösi járásba került a falu.⁸¹ A falu legnagyobb birtokosai a 19. században is az Almásyak voltak. A családból Almásy Manó és Károly kastélyt épített a faluban 1885-ben.⁸²

⁸¹ Nemes Lajos: *Heves megyei községeink iratai (1808-1944(1978))*, 2004. 97-98.

⁸² Fazekas Iván: *Nagyfüged története 1935-1985*, (nincs oldalszámzás.).

A nagyfügedi kastély.⁸³

A mezőgazdaság és az ipar mellett a gazdaság harmadik főágazata a kereskedelem volt, Ennek hagyományos szereplői a házaló vándorkereskedők, a szatócsok, kofák és a kupecsek, valamint maguk a termelők. Színterei az utak, a falusi vegyesboltok, a vásárok és a piacok. A települések többségében főleg a falvakban, egyelőre maradtak a mindenes vegyeskereskedések, illetve az újonnan létesített és a mérsékelt áraival konkurensként fellépő szövetkezeti hálózat, a Hangya üzletei.⁸⁴

A kereskedelem megerősödésének a hatására az 1900 utáni években Fügeden is megjelentek a vásárok. A piaci helyek bérléséből az önkormányzat szintén bevételhez jutott. Így volt ez 1908-ban is amikor, meghatározták az árusoktól a vásárok alkalmával a helypénzi jogon-beszedett befizetések nagyságát.⁸⁵ Minden felnőtt ló, szarvasmarha után 10 f/db, növendék állat, továbbá juh kecske sertés után pedig 6 f/db. Minden kirakodó sátor után 1 koronát és minden kocsin áruló után 20 fillért kellett befizetni. A háborús kiadások az országot szinte a gazdasági megszűnés határára szorították, a pengő elértéktelenedett, az infláció az egeket ostromolta, ezzel a települések létezése került veszélybe. A szegények élelmezéséhez szükséges gabonát az önkormányzat vásárolta meg, erre a célra kölcsönt vett fel. Ezen állapotokat jól mutatják a község számadásának mutatói a források alapján.

⁸³ A nagyfügedi kastély. <http://users.atw.hu/kastelyok/heves.htm> (Utolsó hozzáférés:2022.12.13.)

⁸⁴ Romsics Ignác: *Magyar történeti szöveggyűjtemény (1914-1990), I. kötet.* 37.

⁸⁵ Uo., 178.

9. A falu gazdaságának vagyoni kimutatása a Dualizmusban (koronában)						
Év	Pótadóval fedezett szükséglet	Ingatlanban	Ingóságban	jövedelmező jogokban	Adóssága	Gazdálkodási bevétel
1895	3250,90					
1901	5407,7	41400	675,54	1540	4800	
1902	8399,11	41400	2487,25	972	4800	10407,33
1904						-9403,70
1905	4654,66	41400	3587,25		4000	
1910	510					
1911	9243,37					
1913	3787,44					
1914	3072					
1915	3153,5					
1916	3476,74					
1917	1388					
1918	23105					

Ezt a képet árnyalja a falu kezelésében álló alapok és alapítványok forrás alapú értékarányos kimutatása is.⁸⁶

⁸⁶ „Hangya kötelékébe” tartozó Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet 1911. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1912. 7.; A fogyasztási alapot a gyöngyösi Takarékszövetkezetben helyezték el. MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903-13.* 319.

10. A falu kezelésében álló alapok (koronában) értékarányos kimutatása									
Év	Szegény alap	Munkássegység alaptőkéje	Menház	Fogyasztásai alap	Hangya szövetkezet	Tűzoltó alap	Kilián alap	Fedezettő állomás	Közigazgatási közmunka alap
1901	373,6	200	438,49						481.55
1902	478,70								
1904	466,90	220,30							
1907	669,21	301,97							
1910	59,82	78,42		366,17					
1911	977,82	523,47		518,87	22,36				
1912	1914762	711,17		680,87			5173,9	- 416,77	
1913	1254,98	795,97		853,27			5139,9	- 416,77	
1914	1433,28	874,67		76,51		2000	5000	0	
1915	1517,74	952,77		570,94		2051	5281,52	0	
1916	1641,4	1087,47		614,74		3800	5815,22	0	
1917	1947,6	1317,17		1121		3800	6521,22		

1911-re a falu újabb pénzbevételi forráshoz jutott, mert a falu egyik legnagyobb birtokosa, Kilián Ernő 1911. november 13-án Budapesten meghalt, és 5.000 koronát hagyott a községre, ennek az illetékét a falu fizette ki. Az elhunyt a végrendeletében kikötötte, hogy az általa adományozott pénzt az úthálózat fejlesztésére szabad csak költeni. Ezért jött létre Nagyfügeden a „Községi utcák fejlesztésére és szépítésére tett alapítványa” és az erre szánt összeget az „Egri Egyház megyei Alapítványok” nevű pénzintézetben helyezték el. A kamatokat a községi elöljáróság kezelte. Az alapítványt peres és peren kívüli ügyekben a községi jegyző képviselte. Az alapító levelet, négy példányban készítették el. Kapott belőle Nagyfüged elöljárósága, a Heves vármegyei Törvényhatóság, a Magyar királyi Belügy Minisztérium és a budapesti Közalapítványi Királyi Igazgatóság. A bevételi oldalt tovább erősítette, hogy elnyerte 1912-ben a község az Országos Állatvásár jogát.⁸⁷

⁸⁷ 1912. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1913, 84.

VÁLTOZÁSOK A SZÁZADFORDULÓN

Tisza Kálmán 1886-ban egységesítette a megyerendszert. Felszámolta a szabad kerületeket, szabályozta a községi közigazgatást és a közigazgatási költségek fedezetét, csökkentette a törvényhatósági joggal felruházott városok számát és növelte a kormány által kinevezett főispánok szerepét. 1887-ben az nagyfügedi önkormányzatban a tanácsosok száma a felére csökkent, ugyanakkor az elöljáróság tagja lett a körorvos is. Az önkormányzat hetente köteles volt ülésezni az önmaga által megállapított időpontban⁸⁸.

1890-ben Fügedet a magyar állam állandó „Gyermekmenhely” felállítására kötelezte.⁸⁹ Ez 1894-re valósult meg, amikor is ideiglenes nyári gyermek menedékház nyílt meg 108 fővel.⁹⁰ Ide azon szülők hozták a gyermekeiket, akik a mezőgazdasági munka miatt nem tudtak nekik megfelelő felügyeletet biztosítani. Ezen időszakban erősödött meg a nagycsalád intézménye is, amelyben többnyire földműveléssel foglalkoztak. A paraszt nem engedte bérmunkássá válni a gyermekeit és az örökösöknek a felosztott birtok nem lett volna elég egy család eltartására, így egyetlen mód maradt, nem önállósodtak, hanem közösen művelték meg a földjeiket. Tehát ebben az együttélési formában is hatalmas szerepet játszott a gazdasági kényszer.⁹¹ Az 1894. június 21-én a főrendiház által elfogadott polgári házasságról szóló törvény értelmében, a falut önálló anyakönyvi kerületté nyilvánították. Nagyfüged 1895-től lett önálló anyakönyvi terület, előtte 1716-1724 között Tarnamérával, 1724-33 között Karácsonddal alkotott közös római katolikus anyakönyvi kerületet, 1733-tól-1895-ig önálló római katolikus anyakönyvi kerület volt.⁹² A dualizmus ideje alatt ez a következőt jelentette az alispáni jelentések tükrében.

⁸⁸ Nemes Lajos: *Heves megyei községeink iratai (1808-1944)*(1978). 97-98.

⁸⁹ Ennek az évi állandó egyenes adója 11225 Ft volt. Ennek a 3%-t 336.75 Ft-ot az intézet fenntartására kellett költeni. 508

⁹⁰ 1894. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1895, 16.

⁹¹ Gergely: *Magyarország története a 19. században*, 405.

⁹² Kovács Béla: *Magyarország Történeti Statisztikai Helységnévtára*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia és Központi Statisztikai Hivatal, 1991, 142.

8. Anyakönyvi kimutatás az alispáni jelentések alapján			
Év	Született	Meghalt	Házasságot kötött
1904	118	57	41
1905	107	83	83
1906	118	81	20
1907	117	35	27
1908	109	61	26
1909	123	81	25
1910	108	44	23
1911	107	82	30
1912	103	89	23

A dualizmus idején is történt fejlesztés a faluban – 1893-ra növekedett az utak hossza 1.6 kilométer (km) volt, ebből 1.483 km kiépített és 0.117 km pedig kiépítetlen.⁹³ A falu útjai 1891 óta a megyei úthálózatba voltak bekapcsolva. A teljes úthálózatot a falu tartotta karban, a 9254/a/1891 miniszteri rendelet értelmében, ehhez csatlakozott még az útszakaszokon átívelő híd karbantartása is. Az első komolyabb útberuházás 1880-ban történt, amikor is Füged és Heves között 560 folyóméter út épült. 1894-ben indult fejlődésnek a Detk, Ludas, Nagyfüged, Tarnaméra, Boconád és Heves útvonal, hiszen 29.678 kilométer út volt ezen a szakaszon.⁹⁴ Ez 20.0243 km kőlappal kiépített, 9.635 km kiépítetlen utat, 14 átereszt és 9 hidat jelentett. Nagyfügeden is kőlappal való burkolás útján fejlesztették a községi úthálózatot. Gyöngyös járás legfontosabb útvonala a Gyöngyös-Karácsond útvonal és ennek a folytatása a karácsondi Vasút úti megállóhelytől-Nagyfügedig terjedt. Ez az útvonal nem tartozott a megye megyei rangú útjai közé. Fügednek ebből 1.8 km úttal rendelkezett, amiből 1.4 km kiépített és 0.4 km pedig kiépítetlen volt.⁹⁵ 1902-re építették ki a faluban az úthálózatot és 1904. július 9-én engedélyezték a nagyfügedi út teljes kiépítését, mert így könnyebb volt az Alföld felől a falun áthaladó forgalmat lebonyolítani.⁹⁶

⁹³ Gergely: *Magyarország története a 19. században*, 48–49.

⁹⁴ 1894. évi *Alispáni jelentés*, Eger, 1895. Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 16.

⁹⁵ 1901. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1901, 135.

⁹⁶ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903–13*, 60–61.

1897-re Nagyfügedet közbiztonsági szempontból a Tiszafüredi járásban szerepeltették,⁹⁷ a faluban ekkor egy őrsvezető és öt csendőr tartózkodott, fügedi csendőrség a 124. számú őr számot viselte.⁹⁸ 1898-ra azonban közbiztonsági szempontból átkerült az egri szakaszba,⁹⁹ majd 1900-ban áthelyezték a Miskolci IV. szakaszba.¹⁰⁰ A magyar királyi csendőrség az alábbi nyomozásokban járt el rendszerint: „A király megsértése, hatóság elleni erőszak. Magánosok (egyedül élő emberek) elleni erőszak, pénzhamisítás, szemérem elleni cselekmény. Továbbá gyilkosság, szándékos emberölés, emberi élet és a test épség elleni egyéb cselekmények, rablás, rablógyilkosság, gyújtogatás, lopás, egyéb vagyon elleni cselekmények, egyéb büntettek és vétségek.”¹⁰¹

Az elmúlt években a pénzviszonyok javulásával a középítkezések némi lendületet vettek, ez egy istálló és egy kút megépítését jelentette.¹⁰² Továbbá az 1903. március 11-én megtartott rendkívüli közgyűlésen anyagi támogatásban részesítették a Heves megyei Siketnéma Intézetet.¹⁰³ A gazdasági fejlődés egészen 1910-ig tartott, mikor is nagyfügedi testület az állandó pénzügyi hiány miatt nem tudta a kötelezettségét csak a pótagóból fedezni. Nagyobb volumenű építkezésekből 15.000 korona hátralék volt és a fennálló községi pótagónak a nagyobb részét nem tudták behajtani. Ezért a képviselő testület úgy határozott, hogy a II. osztályú adóval nem rótt háztulajdonosok a községi pótagón kívül három koronát – és azok, akik a házon kívüli földbirtokkal is rendelkeztek, de a III. osztályú kereseti adót nem fizették, azok négy koronát adót fizettek a községnek.

Az önkormányzat a pénzügyi hiány mielőbbi rendezése érdekében még a falu által birtokolt vadászati jogokat is bérbé adta. A faluban három vadászati területet volt.¹⁰⁴ Az első a Bene-pataktól délre eső terület, vagyis a Bene-patak, a nagyúti, a zaránki és a tarnadsadányi határ által keretbe foglalt terület. A második a Bene-patak és a karácsondi út közötti terület, vagyis délen a Benepatak és Kilián Ernő földbirtoka, északon a karácsondi és a nagyúti határ valamint a híd és nyugaton a karácsondi út által határolt terület. Harmadsorban a község nyugati területe, vagyis északon a Kis-Czinér és a karácsondi út, délen a viszneki út, keleten a Bene-patak és nyugaton az adácsi út által határolt terület. A vadászterületek árverése március 30-án zajlott

⁹⁷ 1897. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1898, 71.

⁹⁸ 1901. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1901, 24–25.

⁹⁹ Ezen kívül még a Tiszafüredi járásból is áthelyezték a méntenyésztés miatt. 1898. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1899, 52.

¹⁰⁰ 1900. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1900, 67.

¹⁰¹ 1901. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1901, 24–25.

¹⁰² 1902. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1903, 13.

¹⁰³ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903–13*, 14.

¹⁰⁴ Uo., 260–61.

le.¹⁰⁵ Aki az árverésen részt kívánt venni, annak előtte a kikiáltási ár 10%-át be kellett fizetnie, mint bánatpénzt a községi bírónak.¹⁰⁶ Ez az összeg a bérlő utolsó befizetésébe tartozott, amit minden év augusztus elsejéig be kellett fizetnie. A vadászterületen és a községben a lóhátas és az agaras vadászat tilos volt, és a kár okozójának a föld tulajdonosának okozott kárt meg kellett térítenie. A vadászterület bérleti joga 1911. augusztus 15-től 1917. július 31-ig tartott. Az első terület bérleti jogát Szilágyi János vette meg 90-, a másodikát Kilián Ernő 71- és a harmadik területet Beér Henrik adácsi lakos 286 koronáért.¹⁰⁷

1912 februárjára a falu kulturális élete is felpezsdült, mert Ingyenes Népkönyvtár is létesült, melynek Magnin Alfréd lett a vezetője. A könyvek kölcsönzésére szabályokat hoztak: minden lakos kölcsönözhetett két hétig, más lakosú személy is kaphatott könyvet, de azzal a feltétellel, hogy két helybéli személynek jót kellett állnia érte. A könyvet bármikor megvizsgálhatták, a bírónak kellett lepecsételnie. A könyveket címtárazni és sorszámozni kellett, kötelesek voltak zárható szekrényben tárolni. A könyv visszavételét átvétellel igazolták, az esetleges rongálást a kölcsönző térítette meg.¹⁰⁸ A fejlesztés érdekében 1912. május 28-án meghatározták a magánembereknek szánt postai kézbesítés módját. Arra törekedtek, hogy a faluban tartózkodó magánembereknek érkező, elismervényre kézbesítendő mindennemű postai küldeményeket postai kézbesítő okmányokban szereplő címzettek kapják meg.¹⁰⁹ Ezen személyek személyazonosságának a megállapítása, igazolása vagy kézjegyük valódiságának hitelesítése Kovács István községi bíró feladata volt. A teljes felelősség és kártérítési kötelezettség terhe mellett látta el a feladatot.

MIRE LEHULLANAK A FALEVELEK...

Az első világháborút 1914 nyarán a Monarchia és Szerbia között meglévő több évtizedes konfliktus robbantotta ki, s a trónörökös halála adta az ürügyet a harcra.¹¹⁰ Az észak magyarországi régióban már a háború előtt is két gyalogezred tartózkodott, az egyik a 10. Magyar Királyi gyalogezred Miskolc központtal és a 60. Császári és Királyi gyalogezred Eger

¹⁰⁵ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903–13*, 260–261.

¹⁰⁶ A kikiáltási ár az I.- 90-, a II.- 65- és a III. területre 160 korona volt. Uo., 260-261.

¹⁰⁷ Uo., 260-261.

¹⁰⁸ MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903-13*. 299., 302–304.

¹⁰⁹ Az 1904/104746 kelt belügyminiszteri rendelet értelmében. Értesítőt, elismervényt, átadó vevényt, utalvány elismervényt és szállítólevelet kell alatta érteni.

¹¹⁰ A szemben álló hadseregek vezetői úgy gondolták, hogy őszre már véget is ér a háború. Ezért a harcra vonuló katonák között az járta, „[m]ire lehullanak a falevelek otthon leszünk.” Galántai József: *Az I. világháború*, Budapest, Korona Kiadó, 2000, 43.

központtal.¹¹¹ A mozgósítás idején a nagyfügedi lakosokat többnyire ebbe a két ezredbe sorozták be zömmel.¹¹²

A háború közepette is működni kellett a képviselő-testületnek. Az önkormányzati ülésen elfogadták Nagy Sándornak a korlátlan italmérési indítványát, amely addig szabályozva volt. A korlátlan italmérés azt jelentette, hogy a nyitástól–zárásig árulhatott szeszest. Az önkormányzat hadikölcsönt vásárolt, de a képviselő-testület a pénzügyminiszterhez fordult segítségért, mert a fogyasztási adókból nem folyt be elegendő pénz. A háborús helyzet miatt a kocsmák korlátozott nyitvatartás mellett üzemeltek, és a lakodalmak is szüneteltek.¹¹³

A háború előrehaladtával egyre több nagyfügedi lakos harcolt a fronton, – közülük Balog József, valamint Ollári Mihály is kitüntették magukat a harcok során.¹¹⁴ 1916. november 21-én meghalt Ferenc József. Halálát Fügeden november 30-án jelentették be.¹¹⁵ Az új uralkodó a magyar trónon IV. Károly lett és maga vette át személyesen a hadsereg főparancsnokságát is. Közben a háború az Antant hatalmak javára dőlt el, ezért IV. Károly a Monarchia megmentését célzó utolsó kísérleteinek egyikeként 1918. október 17-én nyilvánosságra hozta manifesztumát, amely szerint a Monarchia államszövetséggé alakult volna át. Ezzel az indítványával elkésett, mert a birodalomban élő nemzetiségek az Antant támogatásával sorra kikiáltották a függetlenségüket. A kiáltvány értelmében, 1918 októberében minden 21. életévét betöltött monarchiabeli állampolgár szavazati jogot kapott és a választókerületek is módosultak. Így szűnt meg a fügedi választókerület és került át a gyöngyösi járás választókerületébe. Az első világháború elvesztése és a Monarchia felbomlása, valamint annak gazdasági és morális hatása súlyosan érintette a falut.

¹¹¹HL. *Tábori lelkészek* 328/10- Kaiser und König Infanterieregiment Nr. 10.; HL. *Tábori lelkészek* 252/253/60 - Kaiser und König Infanterieregiment Nr. 60.

¹¹²A 60. ezredbe például az alábbi fügedi lakosokat sorozták be (mellettük a besorozás dátuma és frontszolgálati helye): Nagy Joachim 1915. május 19. Kniaridnovo, Szucsik Ferenc 1914. október 25 Rudnik. Vitai János 1915. május 19. Kniaridnovo, Bozsik Flórián 1915. június 16 Kniaridnovo, Bencze János 1915. június 8. Preparowce, Lelik József 1915. július 10. Doberdó, Fazekas Joachim 1915. július 16. Petrylow, Csík Miklós 1915. július 15. Viskoljay. A 10. ezredbe meg Bencze Istvánt sorozták be.

¹¹³MNL. HML. V/260/2- *Nagyfüged nagyközség iratai 1914-28.* 19.

¹¹⁴HL. 3656/3567- 4. M. Kir. *Huszárezred.* Továbbá Benkóczy Emil: *Heves vármegye vitézei*, Eger, 1936, 111. és 191-192

¹¹⁵MNL. HML. V/260/2- *Nagyfüged nagyközség iratai 1914-28.* 51.

ÖSSZEGZÉS

Nagyfüged a 19.. században is töretlenül fejlődött, hiszen amikor elérte fejlődése csúcspontját, a választókerület központjává tették és megkapta a Nagyközség címet is. A stabilitás és a vele járó innováció meghozta gyümölcsét, hiszen a falu lélekszáma is folyamatos gyarapodott, ami több mint 2.000 főt is meghaladta. Magát a települést is érték közben különböző gazdasági károk, amely természeti csapásból, emberi mulasztásból és a falura ható országos politikából is fakadt, így stagnálás jelei felfedezhetők és jól kimutathatók a falu történetében. Nagyfüged sem maradhatott ki a korszak nagy háborúiból, ahol szép számmal képviseltették magukat a nagyfügedi lakosok is. A XX.. század elején – a Monarchia felbomlása után – ez a település is veszített a jelentőségéből. A falutörténet árnyaltabbá tétele érdekében további kutatásokra van szükség.

BIBLIOGRÁFIA

- BARANYAI Béláné: Nagyfüged, in Demcsényi Dezső – Voith Pál: *Heves megye Műemlékei*, 3. köt., Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.
- BENKÓCZY Emil: *Heves vármegye vitézei*, Eger, Kapisztrány-Nyomda, 1936.
- BOROVSKY Samu: *Heves vármegye*, Budapest, Országos Monográfiai Társaság, 1909.
- FAZEKAS Iván: *Nagyfüged története 1935-1985*. (a szerző saját kiadása).
- GERGELY András: *Magyarország története a 19. században*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003.
- GRABOVSKY Kamill: *Reminiszcencia egy teljesen megsemmisült családi kastélyról*, Budapest, 2001.
- HAJAGOS József: Heves vármegye az átalakulás hónapjaiban, *Aetas*, XIII. évf., 1998/2-3. 24 – 53.
- JUHÁSZ István: *Nagyfüged története*, Eger, (a szerző saját kiadása), 1997.
- KELEMEN Gábor: *Nagyfüged falu története 1712-től 1848-ig*, {ELTE Tanárképző Főiskolai Kar; Kiegészítő Történelmi Szak; Szakdolgozat}, 1982.
- KOVÁCS Béla: *Magyar Történelmi Statisztika helységei*, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia és Központi Statisztikai Hivatal, 1991.
- P. KOVÁCS Melinda – KOZMA György – BERTALAN Szabó Jolán: *1848-as Nemzetőrök Heves és külső-Szolnok megyében*, Eger, Heves Megyei Levéltár, 1999.
- MARKÓ László (Szerk.): *Új magyar életrajzi lexikon*, III. kötet, (H–K), Budapest, Magyar Könyvklub, 2002.
- MÁRKUS Dezső: *Magyar Törvénytár „Corpus Iuris Hungarici” 1884-1886. évi törvénycikkek*, Budapest, Franklin Társulat, 1897.
- NEMES Lajos: *Heves megyei községeink iratai 1808-1944(-1978)*, Eger, Heves Megyei Levéltár, 2004.
- PAJKOSSY Gábor (szerk.): *Magyarország története a 19. században –szöveggyűjtemény*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003.

ROMSICS Ignác: *Magyar történeti szöveggyűjtemény (1914-1990)*, I. kötet, Budapest, Osiris Kiadó, 2000.

SZABÓ Pál Csaba: *Községi Igazgat és Önkormányzati autonómia a Késő-Dualizmus Kori Magyarországon.*, Szeged, Acta Historica, 2005.

Soós Imre: *Heves megye Községei 1867-ig*, Eger, 1975.

SZY, Tibor (szerk.): *Hungarians in America: A Biographical Directory of Professionals of Hungarian Origin in the Americas; Hungarian University Association*, New York, Hungarian University Association, 1963.

Források jegyzéke

Heves Megyei Levéltár

1880. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1881.

1882. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1883.

1884. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1885.

1886. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1887.

1886. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1887.

1887. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1888.

1888. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1889.

1889. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1890.

1890. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1891.

1891. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1892.

1892. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1893.

1894. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1895.

1896. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1897.

1897. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1898

1898. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1899.

1899. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1900

1900. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1900.
1900. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1900.
1901. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1901.
1902. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1903.
1903. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1903.
1904. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1905.
1905. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1906.
1906. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1907.
1907. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1908.
1907. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1908.
1909. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1910.
1910. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1911.
1911. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1912.
1912. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1913.

MNL, HML, IV-254/6, - az 1861. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL, HML, IV-254/6, - az 1865. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL, HML, IV-254/6, - az 1869. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL, HML, IV-302/2, - az 1877. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL, HML, IV-302/2 – az 1872. évi képviselői választók névsora

MNL, HML, IV-403/1 - az 1879. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL, HML, IV-403/3 - az 1880. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL, HML, IV-403/3 - az 1881. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL. HML. IV-403/3 - az 1883. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

- MNL, HML, IV-403/3 - Az 1889. évi országgyűlési képviselő választók összeírása.
- MNL, HML, IV-403/3 - Az 1893. évi országgyűlési képviselő választók összeírása.
- MNL, HML, IV-403/5. - Az 1904. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/5. - Az 1905. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/5. - Az 1906. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/5. - Az 1907. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/5. - Az 1908. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/6. - Az 1911. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/7. - Az 1912. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/7. - Az 1914. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-403/8. - Az 1913. évi választói névjegyzék.
- MNL, HML, IV-7/a-b/25.
- MNL, HML, IV-7/b – 1845. évi adóösszeírás.
- MNL, HML, IV-7/b – 1847. évi adóösszeírás.
- MNL, HML, IV-7/b – 1848. évi adóösszeírás.
- MNL, HML, IV-7/b/36. – Nagyfüged lakóinak vagyoni után kivetett adó az 1846. katonai évre
- MNL, HML, IV-8/170.
- MNL, HML, IV-8/48.
- MNL, HML, IV-8/81.
- MNL, HML, Közgyűlési iratok, 1822: 274 számú.
- MNL, HML, Közgyűlési iratok, 1835. 536 sz.
- MNL, HML, Közgyűlési Iratok. 1725. 196 sz.
- MNL, V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1830-45*
- MNL, HML, V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903-13.*

MNL, HML, V/260/2- *Nagyfüged nagyközség iratai 1914-28.*

Hadtörténeti Levéltár

HL, *Tábori lelkészek 252/253/60* - Kaiser und König Infanterieregiment Nr. 60.

HL, *Tábori lelkészek 328/10*- Kaiser und König Infanterieregiment Nr. 10.

HL, *M. Kir. Huszárezred. 3656/3567- 4.*

Egyéb források

www.ellisland.org.

Táblázatok forrásjegyzéke

1. táblázat

Soós Imre: *Heves megye Községei 1867-ig*, Eger, Heves Megyei Levéltár, 1975. 377.

1910. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1911, 21.

2. táblázat

Soós: *Heves megye Községei 1867-ig*, 377.

3. táblázat

Kelemen Gábor: *Nagyfüged falu története 1712-től 1848-ig*. 11-12.

MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-7/b – 1845. évi adóösszeírás.

MNL. HML. IV-7/b – 1847. évi adóösszeírás.

MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-8/48.

MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-7/b – 1848. évi adóösszeírás.

4. táblázat

MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-7/b – 1845. évi adóösszeírás.

MNL. HML. IV-7/b – 1847. évi adóösszeírás.

MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-7/b – 1848. évi adóösszeírás.

5. táblázat

MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-7/b – 1845. évi adóösszeírás.

MNL. HML. IV-7/b – 1847. évi adóösszeírás.

MNL. HML. *Nagyfüged nagyközség iratai*. IV-7/b – 1848. évi adóösszeírás.

6. táblázat

MNL. HML. IV-254/6 - *az 1861. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-254/6 - *az 1865. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-254/6 - *az 1869. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-302/2 - *az 1872. évi képviselői választók névsora.*

MNL. HML. IV-302/2 - *az 1877. évi képviselői választók névsora.*

MNL. HML. IV-403/1 - *az 1879. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-403/3 - *az 1880. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-403/3 - *az 1881. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-403/3 - *az 1883. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-403/3 - *az 1889. évi országgyűlési képviselő választók összeírása.*

MNL. HML. IV-403/3 - *az 1893. évi országgyűlési képviselő választók összeírása.*

1884. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1885. 8-9.

7. táblázat

Dr. Borovszky Samu. 1909. 629-631.; 635.; 641.

1904. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1905. 16.

1906. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1907. 8.

HML. IV-254/6 - *az 1861. évi országgyűlés képviselői választók névsora.*

MNL. HML. IV-254/6 - *az 1865. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-254/6 - *az 1869. évi országgyűlés képviselő választók névsora.*

MNL. HML. IV-302/2 - *az 1872. évi képviselői választók névsora.*

MNL. HML. IV-302/2 - az 1877. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL. HML. IV-403/1 - az 1879. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL. HML. IV-403/3 - az 1880. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL. HML. IV-403/3 - az 1881. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL. HML. IV-403/3 - az 1883. évi országgyűlés képviselő választók névsora.

MNL. HML. IV-403/3 - az 1889. évi országgyűlési képviselő választók összeírása.

MNL. HML. IV-403/3 - az 1893. évi országgyűlési képviselő választók összeírása.

8. táblázat

1904. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1905. 15.

1906. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1907. 23.

1907. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1908. 32.

1908. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1909. 15.

1909. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1910. 18.

1910. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1911. 15.

1911. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1912. 12.

1912. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1913, 14.

9. táblázat

MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903-13*. 315.

MNL. HML. V/260/2- *Nagyfüged nagyközség iratai 1914-28*. 81.

1905. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1906. 180.

10. táblázat

1911. évi *Alispáni jelentés*, Eger, Az Egri Nyomda Részvénytársaság nyomása, 1912. 7.

MNL. HML. V/260/1- *Nagyfüged nagyközség iratai 1903-13*. 161-64.

Kép

MNL, HML, Nagyfűged *község iratai*. IV-8/81.

<http://users.atw.hu/kastelyok/heves.htm>